

Dobromila Brichtová

K historii loretánského kostela sv. Anny a hrobního kostela Povýšení sv. kříže v Mikulově

Hrobní kostel Dietrichsteinů je několik let, od roku 2004, po zásadní obnově stavby a jejího mobiliáře otevřen veřejnosti. Obnovu provedl Městský úřad v Mikulově po ujasnění vlastnických práv – do osmdesátých let 20. století byla stavba bez vlastníka. S obnovou mobiliáře a přípravou objektu k otevření souvisela potřeba uzavřít poškozené a zjevně vypupované rakve s ostatky. Při té příležitosti byl proveden antropologický výzkum přístupných ostatků a jeho výsledky byly publikovány za finanční podpory mikulovské radnice v roce 2006.¹ Přestože se jedná o odbornou práci, jejíž těžiště spočívá v popisu výsledků antropologických technik, byl její náklad rychle rozprodán.

Za zájem o hrobku Dietrichsteinů zůstávalo zcela zasunuto povědomí o původní stavbě – o jedné z nejstarších poutních loretánských kaplí v českých zemích, která do roku 1784, kdy byla zcela zničena požárem, stála ve středu kostela sv. Anny, jenž ji překrýval. S rostoucím zájmem turistů o objekt, upoutávající pozornost kulisou svého italizujícího průčelí z dílny císařského architekta Johanna Bernarda Fischera z Erlachu, vzešla myšlenka připomenout starší historii této krásné stavby uspořádáním výstavy a vydáním populární publikace.² Na jaře 2014 tak byla otevřena výstava s názvem *Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*.

Publikace vydaná k výstavě se názvem *Pod tvými ochrannými křídly* odvolává na heslo, které se zobrazením loretánské Madony dal kardinál razit na mincích, vydávaných v biskupské mincovně v Kroměříži. Je to publikace populárně historická – tomu má odpovídat její forma. Není vybavena poznámkovým aparátem a neodkazuje tedy na zdroje informací, získané studiem novější literatury i primárních pramenů. Má čtivou formou přiblížit historii poutní stavby shrnutím dosavadních a nově získaných znalostí o její historii. Považují za potřebné na tomto místě odkázat na literaturu a prameny, ze kterých bylo čerpáno.

Loretánskému kostelu se nemohl vyhnout žádný z historiků, kteří se Mikulovem zabývali. Nedostatek primárních pramenů a závěj omylů a legend však dělají historii kostela málo zřetelnou. Nejcenějším zdrojem informací jsou stále výsledky archivních výzkumů profesora Václava Richtera. V syntetické práci o dějinách Mikulova přinesl informace cenné pro historii stavby a na základě studia trosk dietrichsteinského archivu, především účetních spisů, rozkryl mnohé dezinformace.³

Milostná socha Panny Marie loretánské a kostel sv. Anny v Mikulově na rytině z dílny bratří Klauberů v Augsburgu, polovina 18. století. Soška Panny Marie se vznáší nad scénou *Zvěstování*. Na drobné veduté umístěné dole mezi andělkem s dietrichsteinským erbem a kaválirem v poutnickém plášti je průčelí kostela sv. Anny, jež nese dvě vysoké věže se střechami nezvyklého tvaru, šroubovitě točené. Ke kostelu přiléhá kapucínský klášter (ze sbírky Regionálního muzea v Mikulově)

¹ DROZDOVÁ, Eva: Dietrichsteinové z Mikulova. Výsledky antropologického výzkumu vybraných příslušníků rodu, Brno 2006.

² Provozovatelem stavby je Mikulovská rozvojová agentura, s. r. o., finanční krytí bylo zajištěno z Evropského fondu pro regionální rozvoj v rámci programu Evropská územní spolupráce Rakousko–Česká republika 2007–2013, přeshraničním projektem „Dietrichsteinská hrobka v Mikulově“. Na projektu se podílelo Město Mikulov, rakouská obec Drasenhofen, Regionální muzeum v Mikulově a společnost Mikulovská rozvojová, s. r. o. Publikaci vydalo Turistické informační centrum Mikulov, o. p. s.

³ RICHTER Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971. Zde je uvedena starší literatura: CERRONI, Jan Petr: Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österreichischen Schlesien. Band II, s. I. 1807, resp. Band III, s. I. 1807; WOLNY, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren. Abteilung II: Brünner Diocese. Band II, Brünn 1858; SEIFERT, Theodor R.: Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild, Nikolsburg 1937.

Nemohli jsme pominout zakladatele loretánské poutní tradice v Mikulově kardinála Františka z Dietrichsteina (1570–1636). Byl jako olomoucký biskup a pobělohorský správce Moravy zodpovědný za rekatolizaci země. Politik, generacemi absolventů školství Zdeňka Nejedlého vnímaný spíše negativně, nevěřil na opravdovou účinnost nátlaku. V Mikulově předvedl model duchovní správy země, který považoval za neefektivnější – vzdělávání mládeže a směrem k dospělým působení a jejich emoce prostřednictvím dobře připravených kázání a organizací poutí; měl dobrou osobní zkušenost s procesími z Mikulova k Matce Boží Tuřanské, která sám vedl.⁴ Tomáš Parma uvádí zprávu, že František Dietrichstein v době svých studií navštívil Loreto, v roce 1598 zde dal opravit poškozenou zeď loretánského domku a pořídil pro něj stříbrnou část mariánského oltáře jako projev osobní úcty mariánskému kultu. Tehdy prý bylo mladému Františku Dietrichsteinovi předpovězeno, že se stane kardinálem.⁵ Na stejném místě Parma shrnuje kardinálovy vztahy k vídeňské loretě, kterou pro císařovnu Eleonoru Mantovskou v roce 1627 vysvětil.

První zmínky o příštím loretánském poutním místě v Mikulově známe z roku 1622. Již 5. ledna 1622 vydal papež Řehoř XV. kardinálovi Dietrichsteinovi bulu *Ex debito pastoralis officii*, kterou povolil v Mikulově zřídit kolegiátní kapitolu u farního kostela sv. Václava a v sousedství již existujícího kapucínského kláštera postavit kapli Panny Marie loretánské. Z data buly vyplývá, že o zřízení loretánské kaple kardinál jednal nejpозději rok předtím, tedy 1621. V roce 1622 vyhlásil papež k příštímu svatému roku (vyhlášenému každých 25 let), tedy k roku 1625, téma mariánské úcty. Nabízí se myšlenka, že inspirací k papežově volbě tématu svatého roku byla právě kardinálova žádost o souhlas se stavbě mikulovské loretánské kaple. Od července 1623 do počátku roku 1624 kardinál pobýval v Římě. Z Loreta přivezl do Mikulova sošku černé Madony – originálem dotýkanou, která se měla stát milostným zobrazením uctívaným v příští kopii loretánské kaple.

Ve stejnou dobu bylo rozhodnuto o vybudování druhého poutního místa, Svaté hory na kopci nad městem, do té doby zvaným Tanzberg. Základní kámen kaple sv. Šebestiána kardinál vysvětil 2. července 1623. Kaple věnovaná ochráncům před morem – sv. Šebestiánu, sv. Rochovi a sv. Karlu Boromejskému – byla stavěna současně s pašijovou cestou, zakončenou kaplí Božího hrobu. Ivana Panochová zasazuje budování pašijové cesty s kaplí Božího hrobu do vlny raně barokních staveb multiplikací Svatého hrobu v Jeruzalémě a italské loretě.⁶ Liturgická tradice Božího hrobu byla v českých zemích starobylá. Bohdan Chudoba zmiňuje, že při audienci španělského vyslance Monteaguda u císaře Maxmiliána II. císař vyprávěl vyslanci o starém českém zvyku stavět na Velký pátek v kostelích Boží hrob.⁷ Architektka kaple sv. Šebestiána neznáme, Jiří Kroupa ji řadí k pracím architekta Vincenza Scamozziho, žáka Andrey Palladia.⁸ V první dekádě tohoto století byly i na stránkách tohoto sborníku přineseny nové poznatky o historii mikulovské svaté hory.⁹

⁴ JAVOROVÁ, Hana: K poutní tradici v Tuřanech ve 20. století, Brno 2011 (diplomová práce). Zde píše, že v roce 1622 kardinál vedl procesí z Mikulova do Tuřan. Po celodenní cestě následovala noční modlitba, zpovědi poutníků a následující den, v pátek 2. července, sloužil zpívanou mši.

⁵ PARMA, Tomáš: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho vztahy k italskému prostředí, in: Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku (ed. Leoš Mlčák), Olomouc 2008, s. 25–31.

⁶ PANOCHOVÁ, Ivana: Biblicismy v české architektuře 17. století, Umění, roč. 52 (2004), s. 198–217.

⁷ CHUDOBA, Bohdan: Španělé na Bílé hoře, Praha 1945, s. 129.

⁸ KROUPA, Jiří: „Moderní fiori“. Kardinál z Dietrichsteina, protobarok a umělecká funkce na Moravě po roce 1600, in: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, 11.–12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno – Mikulov 2008, s. 55–67.

⁹ KOUDELA, Miroslav: Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2008, s. 34–52; tamtéž v roce 2011 SEKEREŠ, Jiří: Analýza omítek kaple Božího hrobu na Svatém kopečku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 198–212. Autor našel při restaurování kaple poutnické graffiti 1644. Dále ŘEPA, Tomáš: Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka, Olomouc, 2010 (diplomová práce).

Dne 22. srpna 1625 vydal kardinál Dietrichstein zakládací listinu mikulovské kapituly. Tímto dokumentem zároveň fundoval loretu (*casa seu ecclesia B. V. Mariae de Loreto*).¹⁰ Obsahem listiny se zabývala Lucie Brázdová v práci o chrámové hudbě v kardinálových rezidencích.¹¹ Kardinál zde stanovil, že probošt má o všech mariánských svátcích sloužit mše s procesím k loretě. Jedním z článků zakládací listiny kapituly bylo ustanovení o lorentáncích, chrámových zpěvácích, které je považováno za založení nejstaršího hudebního semináře v českých zemích.

Třetí listinu k počátkům loretu vydal kardinál 5. září 1629.¹² Ustanovuje zde, aby v *loretě, kterou zřídil v Mikulově a zasvětil Panně Marii, z kláštera kapucínů, který jí leží nejbližší*, byl jmenován jeden klerik jako sakristián, který má spolu se světským sakristiánem dbát o oltáře a čistotu v kostele. Klášter má za to dostávat z loretu vosk a svíce, mešní víno má být klášteru i loretě dodáváno ze zámku.

Předmět zbožné úcty – socha černé Matky Boží – se dochovala ve dvou exemplářích. Theo Seifert píše, že starší socha byla uchováána v loretánské kapli. Druhá socha – mladší, z ořechového dřeva – náležela kostelu sv. Václava a později po požáru v roce 1784 byla uložena ve špitálu. Víme, že starší socha byla přivezena kardinálem v roce 1624 z Loreta, ještě v roce 1766 uváděl inventář loretánské pokladnice *roucho, ve kterém byla soška přivezena z Loreta*.¹³

Po kardinálově nenadálé smrti v roce 1636 jeho synovec Maxmilián II. Dietrichstein stavěl kostel sv. Anny, který překryl loretánskou kapli. Autorskou účast Giovanni Giacoma Tencally na stavbě potvrdil Petr Fidler ve studii o Tencallově činnosti na Moravě publikováním zprávy, že v lednu roku 1636 musel Tencalla zaplatit Liechtensteinům pokutu za to, že odjel z Valtic do Mikulova, postiženého morem, a závažně tak porušil zákaz svého zaměstnavatele, valtického knížete.¹⁴

Stavba chrámu byla dovedena k vysvěcení a k zasvěcení sv. Anně v roce 1656. O dalších pracích na stavbě samotné a v jejích interiérech za knížete Ferdinanda máme již více zpráv. Nová věžní střecha z měděného plechu s pozlacenou koulí na jejím hrotu a s obrazem Panny Marie v paprscích, namalovaným na jedné z jejích stran, postavená v letech 1691–1692, byla jistě obdivuhodná. Střecha kostelní lodi byla pokrytá šindelem, byly na ni namalovány erby kardinála a knížete Maxmiliána Dietrichsteina. Kostel byl propojen s kapucínským klášterem *chodbou na straně kapucínů, s pěknou prací štukatéra*.¹⁵

Cennou informaci k interiéru loretánského kostela uvádí Herbert Haubt v edici pramenů z liechtensteinského archivu. Kníže Karel Eusebius z Liechtensteina korespondoval v letech 1665–1676 se švagrem, mikulovským knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina o pořízení stříbrného tabernáku pro loretánský kostel. Liechtenstein si přál, aby jím objednaný oltář měl správné míry, jeho výška byla dvojnásobkem šířky, *und noch darzue ein gevierter theil, das ist, die breiten des Altars wird in 4 theil thailt, das ein theil genohmben wirdt*...¹⁶

Centrální kapse s válcovým pláštěm, uvnitř osmiboká, přistavěná k severnímu nároží kostela, je podle tradice hrobní kaplí pánů z Náchoda. Její kupole s osmi sférickými

¹⁰ Annales Insignis Ecclesiae et Capituli S. Wenceslai Nicolsburgensis; rukopis, proboštvství Mikulov.

¹¹ BRÁZDOVÁ, Lucie: Hudba a kardinál Dietrichstein 1599–1636, Olomouc 2012, s. 100–105. Zakládací listina bývá citována jen v souvislosti se založením kapituly v Mikulově, autorka z textu listiny výtěžila i cenné informace k našemu tématu.

¹² Listina v Národním archivu v Praze, fond 31 – kapucíni – provinciálát a konventy.

¹³ Inventarium über den in der hochfürstlich dietrichsteinischen Nicolsburger Laurentianischen Schatzkammer befindlichen Schatz, wie solchen bey der Anno 1766 Ausgewerten Visitation befunden und beschrieben worden. Soupis vypracovaný F. J. Sonnenfelsem. Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Registratura Dietrichštejnů v Mikulově), inv. č. 8418, kart. 1528.

¹⁴ FIDLER, Fidler: Giovanni Giacomo Tencalla, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 37–39 (1993–1995), s. 100.

¹⁵ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 155.

¹⁶ HAUBT, Herbert: Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein, Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein, Wien 1998, s. 187.

lichoběžníky a lucernou, stejně jako Tencallova v roce 1638 zřícená kupole farního kostela ve Valticích mohla být inspirována Vasariho kupolí v Ufizzi ve Florencii¹⁷ a pokusem vystavět v kostele Nanebevzetí Panny Marie pravou kupoli.¹⁸ Ivana Panochová připomíná, že kupolí pohřební kaple Březnických z Náchoda byla první konstrukce právě kupole na Moravě realizována.

Průčelí loretánského kostela a jeho projektu od Johanna Bernarda Fischera z Erlachu (1656–1723) se věnoval Václav Richter.¹⁹ Odmítl tradované Lengelacherovo autorství mariánského reliéfu nad vchodem, prokázal, že práci zhotovil vídeňský sochař Mathias Roth. Pravděpodobně podle atributů určil sochy světců z dílny Antonína Rigy stojící po stranách vstupu do kostela jako sochy sv. Josefa a Zachariáše, jenže účetní materiál uvádí platby za sochy sv. Josefa a sv. Jáchyma.²⁰

Loretánský kostel byl neopominutelnou zastávkou při cestě Mikulovem. Bylo tomu tak, když v roce 1672 Leopold I. a jeho mladičká těhotná žena Markéta přijeli do Mikulova prosit Loretánskou madonu za šťastný porod očekávaného dědice trůnu.²¹ Když přišli polská královna Eleonora projížděla Mikulovem, vydal kníže Ferdinand Dietrichstein 18. října 1675 v instrukci do Mikulova příkaz, aby se střílelo k jejímu uvítání ve chvíli, kdy královna po uvítání a modlitbě v loretě přijde k červenému kříži před loretánským kostelem. Teprve po modlitbě v loretě následoval vjezd do zámku.²²

Již v zakládací listině mikulovské kapituly z roku 1625 stanovil kardinál František Dietrichstein proboštovi kapituly povinnost sloužit mše s procesími k loretě o všech mariánských svátcích. Pokud mu to dovolily povinnosti správce Moravy a mohl být v Mikulově, sloužil mše sám. Jeho přední postavení na Moravě nepochybně mělo zásadní vliv na šířící se pověst nové loretánské kaple. Zpráva piaristů do Říma ze 6. srpna 1631 hovoří o osmnácti tisících poutníků v Mikulově v jeden den.²³

V roce 1673, ve výročí položení základního kamene loretánské kaple, se konala velká pouť. Trvala od 15. srpna do 15. září, tedy od svátku Nanebevzetí do svátku Narození P. Marie i s oktávou. Dochovaná zpráva dokonce uvádí, že bylo uspořádáno 113 procesí a přišlo 32 486 poutníků!²⁴ Našla jsem jen jeden další popis pouti v Mikulově, a to zápis dvou mikulovských radních o pouti sto let po přivezení sochy loretánské Madony do Mikulova. Konala se v titulární svátek loretánského domu v Mikulově, 20. března 1724,

¹⁷ PANOCHOVÁ, Ivana: Mezi zbraněmi mlčí múzy. Protobaroko v české a moravské architektuře 1620–1650 a jeho donátorské pozadí, Olomouc 2003 (disertační práce), s. 266.

¹⁸ FIDLER, Petr: Kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích, in: Město Valtice (ed. Emil Kordiovský), Valtice 2001, s. 213.

¹⁹ RICHTER, Václav: Fischeriana, Umění, roč. 10 (1962), s. 507–523. Richter zde upozornil na Cerroniho omyly (viz CERRONI, Jan Petr: Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren. Band II, s. I. 1807 v Moravském zemském archivu v Brně, Cerr.I.33-G 12, 33, fol. 20), pozdější literaturou opakované, například Augustem Prokopem v jeho Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung IV, Wien 1904. Za autora mariánského reliéfu nad vchodem Cerroni prohlásil Ignáce Lengelachera a oltářní obraz Sv. rodiny, dílo cremonského malíře Giovanni Battisty Ghidonnioho, zaměstnaného Liechtensteiny, připsal Quido Renimu.

²⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Registratura Ditrichštejnů v Mikulově), inv. č. 8384, kart. 1507, kniha účtů. Zde najdeme i informaci o polychromii sochařské části průčelí: str. 245: *Item dem Mahler von Verfassung den 7 Statuen sambt der Bildnuss Unser Lieben Frauen, der fürst Wappen und Mantl bey Lorreto, vermög Contract bis Weynachten 1706 bezalt 21 fl.*

²¹ BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva Leopolda I. na mikulovském zámku. RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2004, s.16–21.

²² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 78, kart 23.

²³ BALCÁREK, Pavel: Italové – první piaristé v Kroměříži, Studie muzea Kroměřížska, roč. 1989, s. 31.

²⁴ Berichte beyerbens dass die anbefohlene H.Messen bey Unser Lieben Frawen Loreto vom 15.Augusti bis 15. Octobris continuiert undt fleisigst Vorricht worden. Welche Zeit auch als vom Fest Assumptionis B.Virginis bis auf die Octav Nativitatis ejusdem ein sehr grosser Mensch, des Volckhs gewesen, ohn das wir alle genug zu arbeiten gehabt. Der Processionen seindt gewesen 113, der Communicanten aber 32486. Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Dietrichstejnů Mikulov), inv. č. 625, kart. 202, f. 69.

ve svátek Zvěstování Panně Marii.²⁵ K atmosféře poutí patřil i prodej svatých obrázků, modlitebních knih, kalendářů, ke kterému se vztahuje spis o sporu mezi domácími a vídeňskými knihkupci.²⁶

Důsledky požáru velké části města, při kterém 14. září 1784 shořel poutnický okrsek s loretánskou kaplí, sepsal krajský hejtman hraběte Althan, spis publikoval v roce 1912 Josef Samsour.²⁷ Chátrající stavbu zachránil František Josef Dietrichstein, který jí dal obnovit jako rodinnou hrobku. Projekt zadal svému vídeňskému architektu Heinrichu Kochovi, jenž pro něj přestavoval zahradní palác v Rossau, pozdější palác Clam-Gallasův ve Vídni. V archivu mikulovských kapucínů se dochoval Kochův spis se záznamy vzpomínek pamětníka loretánského kostela.²⁸ Je to jeden z mála zdrojů informací o pamětních a hrobkových kaplích šlechticů, vrstevníků kardinála. Kapucínská kronika snad k roku 1656 popisovala interiér kostela sv. Anny shodně s pamětníky, kteří vzpomínali v 19. století. U vchodu do kostela byl umístěn oltář sv. Josefa, který byl vysvěcen současně s kostelem. Ve středu stavby stála loretánská kaple a za ní hlavní oltář sv. Anny. Při bočních zdech svědci vyjmenovali oltáře sv. Františka v cele, Zaslibení Panny Marie, Marie Magdaleny, sv. Rosalie, sv. Apolonie a sv. Jáchyma. Z těchto sedmi jmenovaných oltářů šest náleželo ke kaplím založeným do roku 1640 pod klenbami ambitů, a to ke kaplím rosensteinské, náchodské, althanovské, collatovské, Michnů a dušičkové. Neumíme ve všech případech určit, ke kterým kaplím oltáře náležely, protože kapucíny jména zakladatelů kaplí zřejmě nezajímala a pamětníci situace koncem 18. století už je neznali. Dokud se nepodaří najít v archívech plány loretánského kostela nebo další písemné informace, nedokážeme je jasněji lokalizovat. Jen jedna z nich se dochovala, a to kaple v severovýchodním koutě stavby, zvaná náchodská.²⁹

V posledních letech se uvažovalo o tom, že dochovaná centrální kaple není pánů z Náchoda, nýbrž původní dietrichsteinskou hrobní kaplí.³⁰ Podnětem byla nepublikovaná diplomová práce Zuzany Novákové, ve které napsala, že v původní smlouvě architekta Tencally s Dietrichsteiny na vystavění vzpomínkových kaplí nebyla náchodská kaple uvedena. Zároveň Nováková připomíná erby Dietrichsteinů ve štukové výzdobě, které navádějí k myšlence, že tato kaple byla budována jako pohřební kaple Dietrichsteinů. Zdá se, že tato teorie není udržitelná. K historii stavby loretty a vzpomínkových kaplí čerpal Václav Richter z pramenů v dietrichsteinském archívu.³¹ Jako nejstarší známé doklady ke stavbě uvádí smlouvu se štukatérem Giovannim Tencallou z 23. června 1640, ve které se zavazuje provést štukatury v kaplích hraběte Althana, hraběnky Collalto, slečny Michnové, hraběte z Náchoda a v kněžišti. V nedatovaném soupisu prací, které je třeba zpracovat, uvedl architekt Giovanni Giacomo Tencalla před odchodem z Mikulova štukatérské práce v kostele a v kapli hraběte z Náchoda, ke stavbě kamenného sochařského obložení kaple vypsál smluvené částky za práci kameníka Pietra Maderny, sochaře Pietra Conchorta a zednického mistra Lorenza Pfeifera. Dále měli Maderna a Pfeifer *dokončit*

²⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond E 35 (Kapucíni Mikulov), listina D I ze 25. 3. 1724.

²⁶ Tamtéž, fond F 18, inv. č. 8051, kart. 1383 – rozsáhlý spis se stížnostmi místních knihkupců o výdělky, které jim berou hauzirující obchodníci.

²⁷ SAMSOUR, Josef: Feuerbruch in Nikolsburg. Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums 1912, 14. Sept. 1912.

²⁸ Elabarat über das Kloster und Kirche der kapuciner, über die Loretto kapelle und S. Anna Kirche, diemalige die Gruft-Kirche genannt. Von M. Koch 24. April. 1853. Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Registratura Dietrichštejnů v Mikulově), inv. č. 8418, kart. 1528.

²⁹ Jiří Březnický z Náchoda, sídlem na Lysicích, nejvyšší sudí Markrabství moravského, zemřel 29. října 1634 v Miroslavi. Podle jeho přání byl pohřben v kapli sv. Marie Magdaleny. K pohřbu: ZŘÍDKA-VESELÝ, František: Lysice za držení pánů z Náchoda, Vlastivědný věstník moravský, roč. 2002, s. 293; dále VAŇKOVÁ, Lenka: Březničtí z Náchoda v průběhu 17. století, Brno 2010 (diplomová práce).

³⁰ Literaturu shrnula Hana Myslivečková ve své diplomové práci Moravská sakrální architektura 1590–1650, Olomouc 2011, s. 79–82.

³¹ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 129–130.

tři kaple, které se připojují ke kapli náchodské. Tedy ve starším soupisu úkolů, jež architekt sepsal před odchodem z Valtic v roce 1638, byla i kaple náchodská. Dále je snad možné připomenout, že pod klenbou zmíněné kaple jsou na obíhající římsce pod kupolí čtyři erbovní pole, pouze dvě proti sobě ležící nesou dietrichsteinské nože, zbývající dvě pole jsou prázdná, předpokládejme pro erby donátorů kaple. Buď štukatér erby vůbec neprovedl, nebo při opravách v polovině 19. století byly poškozeny a už je nebylo možné rekonstruovat. V každém případě ve výčtu v roce 1785 otvíraných dietrichsteinských krypt žádná krypta v této kapli uváděna není.

Lokalizaci dalších čtyř kaplí naznačují klenby nad jižním křídlem. Nejstarší z lorentánských kaplí byla zřejmě kaple rosensteinská. František Matouš Rosenstein, pokladník (Zahl und Kuchelmeister) kardinála Františka, zaplatil v roce 1630 mistru Leopoldovi Niedermaierovi za stolařské práce na oltáři ve své kapli.³² Při přestavbě kostela na hrobku byla prý vedle oltáře Zaslíbení Panny Marie nalezena ve zdi deska s epitafem sdělujícím, že urozený Franz von Rosenstein a jeho žena Anna Kerschlin dali desku vsadit ještě za svého života, tedy do roku 1638, kdy je Anna jmenována při prodeji jejich domu na Vídeňské ulici.³³ Kaple stála podle svědectví z roku 1688 ve středu severního ambitu. Tehdy chtěl správce lorety pro usnadnění provozu dát v bočních stěnách lorentánské kaple prorazit dveře u dvou protějších kaplí, rosensteinské a šlikovské.

Nejstarším pohřbem Dietrichsteinů v lorentánském kostele byl pohřeb knížete Maximiliána Dietrichsteina v roce 1655. Ke starším pohřbům rodiny uvádí švýcarský historik Mark Hengerer, že Dietrichsteinové měli pohřby v prestižním vídeňském augustiniánském kostele od počátku 17. století, například v roce 1612 dal kardinál zřídít mimořádně reprezentativní epitaf svému bratru Maximiliánu I. (1569–1611) na prominentním místě v oblasti chóru. Když byl kostel v letech 1620–1630 upravován a byl postaven nový oltář Ferdinandem III., Dietrichsteinové prosadili umístění oltáře tak, aby bylo na epitaf vidět.³⁴

Pohřby Adama Dietrichsteina († 5. 1. 1590) a jeho rodiny v pražské katedrále sv. Víta se zabývala Jana Janoušková.³⁵ Ve sborníku k olomoucké výstavě věnované Františku Dietrichsteinovi psal naposled Pavel Balcárek o pohřbu kardinála v Olomouci a Tomáš Parma o pohřbu kardinálova synovce Jana Adama, syna Zikmunda II., který náhle zemřel v Římě na své kavaliřské cestě.³⁶ Na pohřeb kardinálova bratra Zikmunda II. (1560–1602) v brněnském jezuitském kostele v dietrichsteinské kryptě naposled upozornil Jiří Kroupa.³⁷

Ve starší literatuře je často opakováno, že na přání kardinála byla v blízkosti lorentánské kaple postavena krypta. Nepochybně se pramen, ze kterého čerpal autor životopisů mikulovských Dietrichsteinů M. M. Feyfar,³⁸ týkal nikoli krypty určené pro ně, spíše

³² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Dietrichsteinů Mikulov), inv. č. 1151, kart. 316.

³³ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 152–153, dále BORSKÝ, Pavel: Dům čp. 987 na Piaristův č. 28, Brno 2014 (stavebně historický výzkum, rukopis).

³⁴ HENGERER, Mark: Ab omnibus amatus et aestimatus, in: Das Grabmal des Günstlings. Studien zur memorialkultur frühneuzeitlicher Favoriten (ed. Arne Karsten), Berlin 2011, s. 139–166.

³⁵ JANOUŠKOVÁ, Jana: Dietrichsteinské pohřby ve svatovítské katedrále, in: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, 11.–12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno – Mikulov 2008, s. 185–196.

³⁶ PARMA, c. d., s. 30 a tamtéž BALCÁREK, Pavel: Kardinál František z Dietrichsteina a jeho doba, in: Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku (ed. Leoš Mlčák), Olomouc 2008, s. 21.

³⁷ Viz pozn. 7.

³⁸ FEYFAR, Mathias Maria: Die erleuchten Herrn auf Nikolsburg, Wien 1879, s. 163, opakováno ve SCHWETTER, Anton – KERN, Siegfried: Der politische Bezirk Nikolsburg in historischer, statistischer und topographischer Beziehung mit einem Abriss der Geschichte Mährens, Nikolsburg 1884, s. 218. S další otázkou nad informací, později v literatuře často opakovanou, se potkáváme zde na str. 160, Feyfar píše, že v kardinálově tiskárně Mikulově byla vytištěna „Monografie der Loretto-Capelle“. Takový tisk se nedochoval v dietrichsteinské knihovně a dosud nám je známa jen knížka Ignáce Wohlhauptera Miracul oder Wunderzeichnung z roku 1675.

se jednalo o souhlas ke stavbám již zmíněných hrobních kaplí jiných šlechtických stavitelů, například pánů z Náchoda.

Jediným známým pramenem s údaji o kryptách Dietrichsteinů v tomto kostele je nedatovaný soupis rakví.³⁹ Pravděpodobně je prepisem již zmíněného spisu z února 1785, kdy byly rakve převáženy do krypty kostela sv. Václava. Úpravný sešit, nadepsaný *Fürst. Dietrichsteinische Grabschriften*, na devatenácti stranách obsahuje znění nápisů na rakvích, které jsou uspořádány podle uložení rakví v kryptách. Nejprve zaznamenává tři pohřby v tak zvané lobkowiczké kryptě kostela sv. Václava, a to rakev Markěty z Dietrichsteina (†1617), jejího manžela Václava Viléma z Lobkowicz (†1626) a Ignáce Adolfa Dietrichsteina, olomouckého kanovníka (†1664). Následují opisy nápisových tabulek na rakvích podle jejich původního umístění. Na pěti volných listech, vložených do soupisu, jsou opisy tabulek pozdějších pohřbů, a to Aloisie, hraběnky Dietrichsteinové (1773–1797), Marie Josefy, hraběnky Harrachové, roz. z Dietrichsteina (1736–1799), a Josefa Františka, hraběte Dietrichsteina (1780–1800), bez uvedení místa pohřbu. Dále autor spisu uvádí, že v kryptě knížete Ferdinanda se nacházejí čtyři dřevěné rakve bez nápisů, již zcela zničené. Proto byly pořízeny nové truhly, identifikace byla provedena podle záznamů ve farní matrice, podle které v této kryptě byly pohřbeny sedmiletá dcerka zetě knížete Waltera Xavera, Štěpána Kinského (†1730), děti Jana Karla – Karel Josef (†1765) a Marie Josefa (†1766) – a dcerka Karla Maxmiliána (†1740). K tomu se možná vztahuje informace G. Wolného⁴⁰ že v kryptě u sv. Václava byly kolem roku 1807 nalezeny další dřevěné rakve bez nápisů. Kosti byly dány do jedné truhly a nepopsané rakve byly určeny podle kostelního inventáře a podle sdělení pana probošta.

Při výstavnické instalaci tabulek s životními daty zemřelých jsme se potkávali s rozdílnými údaji na nápisových tabulkách rakví, pokud se ovšem dochovaly, a s daty na postamentech z poloviny 19. století. Nelze se divit, údaje se v různých genealogických pracích často liší, a to včetně rodokmenu, který zhotovil zámecký archivář Anton Brun v roce 1853. Ani jemu se nepodařilo dohledat potřebné údaje o narozeních, křtech či úmrtích prostě proto, že se nedochovaly. Nejvěrohodnějším údajem zůstávají dochované nápisové tabulky na rakvích nebo informace z jiných pramenů. Jako příklad uvádím nejasnosti kolem životních dat Markěty Františky, provdané z Lobkowicz. Anton Brun uvádí rok narození 1597, na věku její rakve je uveden rok 1600. Pochybnosti odstraňuje zpráva, že jako křestní dar Markětě byl v roce 1600 pro ni vyslancem španělského krále Filipa III. zakoupen šperk v hodnotě 1000 zlatých rýnských.⁴¹ Od pokročilého 17. století jsou již dochovány úmrtní listy Dietrichsteinů v Rodinném archivu Dietrichsteinů, často i s informacemi k převozu těla a k pohřbu v Mikulově.⁴² Tak zde lze nalézt závět knížete Ferdinanda z 24. května 1696, sepsanou dva roky před smrtí⁴³ nebo žádost jeho manželky Marie Alžběty k pasovské diecézi o souhlas s převezením těla do Mikulova.⁴⁴

Požár 1784 zničil nejvěrnější kopii mariánské kaple v Loretu, která byla na Moravě postavena. Pátrání po historii stavby bylo hledáním ztraceného a bezmála zapomenutého. Zůstává ještě mnoho otázek a chybí mnoho odpovědí ke stavbě loretánského kostela, kterou po 150 let přijímali měšťané v Mikulově jako svoji nejcennější hodnotu.

³⁹ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1337, karton 325.

⁴⁰ WOLNY, c. d., s. 42.

⁴¹ MAREK, Pavel: Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století, *Český časopis historický*, roč. 105 (2007), s. 40–89.

⁴² Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1210, karton 320.

⁴³ Tamtéž, inv. č. 981, ff 8–22, kart. 299.

⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 1338, kart. 325.

Dobromila Brichtová

The History of Loretto Church of St. Anna and Burrial Church of Feast of the Cross in Mikulov

While preparing the exhibition "From the Loretto Church to the Tomb of the Dietrichstein in Mikulov" and the accompanying publication "Under Your Protective Wings" it was necessary to cope with some of the deep rooted inaccuracies in the building history. In this article I refer to archival and recent literature that illustrates the history of the construction of the Loretto church, its interior appearance with a commemorative chapels and crypts of Dietrichsteins, describes the outstanding Marian pilgrimage and mentions vedors of religious prints. Discovered inventory coffins in the crypts of the Loreto church of St. Anna from the late 18th century helped to specify the list Dietrichsteins buried here.